

ΑΝΑΛΥΣΗ ΥΜΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΟΡΩΝ (II)

1. Απολυτικά

Η ονομασία «απολυτικό» προέρχεται από τη λέξη *απόλυση*, που στη γλώσσα του λειτουργικού τυπικού σημαίνει το τέλος της ακολουθίας. Η συγκεκριμένη μορφή μέλους έλαβε την ονομασία της από τη στιγμή κατά την οποία ακούγεται για πρώτη φορά, και η οποία είναι η απόλυση (τέλος) της ακολουθίας του εσπερινού. Πρόκειται για σύντομα μέλη, τις περισσότερες φορές προσόμοια, στα οποία περιέχεται περιληπτικά ο βίος ενός αγίου, ή το περιεχόμενο μιας εορτής.

2. Κοντάκιο

Πρόκειται για μια υμνογραφική μορφή αποτελούμενη από δύο μέρη: το **Προίμιο** και τους **Οίκους**. Το *προίμιο* αναφέρεται περιληπτικά στο θέμα του Κοντακίου (που είναι και πάλι η ζωή ενός αγίου, ή το νόημα κάποιας εορτής), ενώ οι *Οίκοι*, οι στροφές, είναι απόλυτα όμοιοι μεταξύ τους, αλλά εντελώς διαφορετικοί από το Προίμιο. Ο επιφανέστερος συνθέτης κοντακίων είναι ο Ρωμανός ο Μελωδός (6^{ος} αι. μ. Χ.), ενώ η ονομασία προήλθε από το Προίμιο, το οποίο περιελάμβανε μια περίληψη των όσων αναφέρονταν στους Οίκους (κοντός = βραχύς, σύντομος). Αργότερα από όλη τη μορφή επικράτησε να ψάλλεται το Προίμιο, που έλαβε και την ονομασία Κοντάκιο. Στην ακολουθία του Όρθρου ωστόσο, και μόνο για την

ακολουθία των Κυριακών και των μεγάλων εορτών, μετά από την έκτη ωδή των κανόνων διαβάζεται το Κοντάκιο της ημέρας και η πρώτη στροφή (Οίκος).

3. Καθίσματα.

Είναι ύμνοι ψαλλόμενοι στην ακολουθία του Όρθρου, αμέσως μετά τα απολυτικά και την ανάγνωση κάποιων ψαλμών. Στην πραγματικότητα ωστόσο, ο όρος *Κάθισμα* αφορά ακριβώς στους συγκεκριμένους Ψαλμούς, που ορίζονται να διαβάζονται σε συγκεκριμένες ημέρες και περιόδους. Η ονομασία δηλώνει τη δυνατότητα των πιστών να είναι καθήμενοι για όσο χρόνο διαβάζονται οι συγκεκριμένοι Ψαλμοί και ψάλλονται τα Καθίσματα. Καθίσματα δεν ψάλλονται κατά τη Διακαινήσιμο Εβδομάδα (την εβδομάδα από την Κυριακή του Πάσχα ως την Κυριακή του Θωμά), επειδή κατά την περίοδο αυτή δεν διαβάζουμε Ψαλτήριο. Τα καθίσματα είναι πάντα προσόμοια, ψαλλόμενα σε μέλος ειρμολογικό.

4. Θεοτοκίο.

Ύμνος αναφερόμενος αποκλειστικά στο πρόσωπο της Θεοτόκου. Θεοτοκίο υπάρχει πάντα στο τέλος κάθε ωδής του Κανόνα, ενώ υπάρχουν θεοτοκία τα οποία συνοδεύουν τα απολυτικά και τα καθίσματα, τονισμένα στον ίδιο ήχο με αυτά (και στην περίπτωση των καθισμάτων προσόμοια), καθώς και θεοτοκία που συνοδεύουν δοξαστικά, τονισμένα στον επίσης στον ίδιο ήχο με αυτά, αλλά μερικές

φορές σε μέλος στιχηραρικό (όπως τα θεοτοκία του εσπερινού των Σαββάτων). Πριν από το θεοτοκίο προηγείται δοξολογία («Δόξα Πατρί...»), ή μόνο το «Και νῦν...».

5. Ευλογητάρια.

Πρόκειται για τέσσερις ύμνους (συν ένα δοξαστικό και ένα θεοτοκίο), των οποίων προτάσσεται ο ψαλμικός στίχος «*Εὐλογητός εἶ, Κύριε, δίδαξόν με τα δικαιώματά σου*». Υπάρχουν τα αναστάσιμα ευλογητάρια, που ψάλλονται στους όρθρους των Κυριακών αμέσως μετά τα καθίσματα, καθώς και το Σάββατο του Λαζάρου και στον όρθρο του Μ. Σαββάτου (αμέσως μετά τα Εγκώμια), καθώς νεκρώσιμα ευλογητάρια, που ψάλλονται στους όρθρους των Σαββάτων, αλλά κατά τις νεκρώσιμες ακολουθίες (επικήδειο και μνημόσυνο). Τόσο τα αναστάσιμα όσο και τα νεκρώσιμα ευλογητάρια είναι προσόμοια και ψάλλονται σε ήχο πλάγιο του Α΄, σε μέλος σύντομο ή αργό ειρμολογικό.

6. Εξαποστειλάρια

Σύντομοι ύμνοι που ψάλλονται στην ακολουθία του Όρθρου (πρωινή ακολουθία) και αμέσως έπειτα από τους κανόνες. Έλαβαν την ονομασία τους επειδή ψάλλονται προς τιμήν του *εξαποστέλλοντος το φως*, δηλ. του Θεού. Τα εξαποστειλάρια είναι προσόμοια, τονισμένα στους ήχους Β΄ και Γ΄. Στην ακολουθία της Κυριακής, το εξαποστειλάρια

βασίζεται σε κείμενο του Ευαγγελίου του Όρθρου, που ονομάζεται *Εωθινό* (Ήως, αρχαία θεότητα, προσωποποίηση της αυγής), επειδή διαβάζεται νωρίς το πρωί. Πριν από αυτό (το εξαποστειλάριο) προηγείται ο στίχος «Άγιος, Κύριος ό Θεός ήμῶν». Δύο φορές τον χρόνο, την Κυριακή των Βαΐων και το Μ. Σάββατο, δεν ψάλλεται εξαποστειλάριο, αλλά μόνο ο παραπάνω στίχος, 3 φορές.

7. Δοξολογία.

Τις Κυριακές και τις μεγάλες εορτές, στο τέλος της ακολουθίας του Όρθρου ψάλλεται (συνήθως στον ήχο της Κυριακής), μια σειρά από στίχους *δοξολογικού* (ευχαριστιακού) περιεχομένου, που ονομάζεται *δοξολογία*. Η ονομασία προέρχεται προφανώς από την αρχή του πρώτου στίχου: «Δόξα σοι τῷ δείξαντι τό φῶς». Υπάρχουν οι σύντομες *δοξολογίες*, σε μέλος ειρμολογικό, υπάρχουν όμως και οι αργές *δοξολογίες*, σε μέλος αργό ειρμολογικό. Τις καθημερινές και όταν δεν υπάρχει κάποια μεγάλη εορτή, οι στίχοι της *δοξολογίας* δεν ψάλλονται αλλά διαβάζονται.

8. Τρισάγιος Ύμνος.

Πρόκειται για μελοποίηση του γνωστού «**Άγιος** ό Θεός, **ἄγιος** ισχυρός, **ἄγιος** άθάνατος, **έλέησον** ήμᾶς» (τρिसάγιος, από την τριπλή επανάληψη της λέξης ἄγιος). Ο συγκεκριμένος ύμνος καθιερώθηκε στις αρχές του 5^{ου} αι. και συγκεκριμένα στους χρόνους της βασιλείας του Θεοδοσίου Β΄ του Μικρού (408-450 μ. Χ.), όταν, εξ αιτίας

πολλών και μεγάλων σεισμών, ο λαός εξήλθε στους δρόμους της Βασιλεύουσας πραγματοποιώντας λιτανείες. Ψάλλεται τρις στο τέλος της δοξολογίας αλλά και σε κάθε θεία λειτουργία, αμέσως πριν την ανάγνωση της αποστολικής περικοπής. Κατά τις ημέρες κάποιων δεσποτικών εορτών ωστόσο, και συγκεκριμένα όταν κατά το αρχαίο τυπικό βαπτίζονταν ομαδικά οι κατηχούμενοι (τα Χριστούγεννα, τα Θεοφάνια, το Πάσχα και την Πεντηκοστή) αντί του Τρισαγίου Ύμνου ψάλλεται ο ύμνος «Ὅσοι εἰς Χριστόν ἐβαπτίσθητε, Χριστόν ἐνεδύσασθε», ενώ κατά τις εορτές του Τιμίου Σταυρού, ψάλλεται ο ύμνος «*Τόν Σταυρόν σου προσκυνοῦμεν, Δέσποτα...*».

9. Χερουβικός ύμνος (Χερουβικό)

Πρόκειται για αρχαίο χριστιανικό ύμνο, βασισμένο στο παρακάτω κείμενο:

"Οἱ τὰ Χερουβείμ μυστικῶς εἰκονίζοντες καὶ τῇ Ζωοποιῶ Τριάδι τὸν Τρισάγιον ὕμνον προσάδοντες πᾶσαν τὴν βιωτικὴν ἀποθώμεθα μέριμναν ὡς τὸν βασιλέα τῶν ὄλων ὑποδεξόμενοι ταῖς ἀγγελικαῖς ἀοράτως δορυφορούμενον τάξεσιν· Ἀλληλούϊα."

Το χερουβικό ψάλλεται σε μέλος παπαδικό, σε οποιονδήποτε ήχο, έπειτα από την ανάγνωση της Ευαγγελικής περικοπής και πριν από τη Μεγάλη Είσοδο (την έξοδο των Τιμίων Δώρων), η οποία μάλιστα πραγματοποιείται έπειτα από τη λέξη *υποδεξόμενοι*.

10. Επινίκιος ύμνος.

Πρόκειται για ύμνο ψαλλόμενο κατά τη Θεία Λειτουργία, λίγο πριν τον Καθαγιασμό των Τιμίων Δώρων. Πρόκειται ουσιαστικά για σύνθεση δύο επιμέρους ύμνων: τον ύμνο που, σύμφωνα με την Παλαιά Διαθήκη, άκουσε ο προφήτης Ησαΐας στον πρόναο του ναού του Σολομώντα (με μια μικρή τροποποίηση) - *Άγιος, άγιος, άγιος, Κύριος Σαββαώθ, πλήρης ο ουρανός και η γη της δόξης σου* – και τον ύμνο που απέδωσε ο λαός κατά την είσοδο του Ιησού στα Ιεροσόλυμα – *"Ωσσανά ευλογημένος ο ερχόμενος εν ονόματι Κυρίου"*.

11. Κοινωνικό.

Πρόκειται για ύμνο βασισμένο σε ψαλμικό στίχο (ή σε κάποιον αρχαίο χριστιανικό ύμνο), ψαλλόμενο σε μέλος παπαδικό αμέσως πριν προσέλθουν οι πιστοί στη Θεία Κοινωνία (γι' αυτό και ο όρος *Κοινωνικό*). Υπάρχουν κοινωνικά ανάλογα με την ημέρα ή την εορτή, με ανάλογο περιεχόμενο: κοινωνικά των Κυριακών («Αινείτε τον Κύριον εκ των ουρανών, αλληλούια»), κοινωνικά για τις Δεσποτικές εορτές, τις Θεομητορικές εορτές και τις εορτές των αγίων, καθώς και κοινωνικά για τις καθημερινές.

ΗΧΟΙ ΤΟΥ ΕΝΑΡΜΟΝΙΟΥ ΓΕΝΟΥΣ

ΗΧΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

Τρεις φωνές πάνω από τον Δι του μέσου διαπασών (αρχική βάση του τρόπου παραγωγής των ήχων) τοποθετήθηκε αρχικά η βάση του **Τρίτου** ήχου. Όπως όμως συνέβη και με τους ήχους που έχουμε εξετάσει ως τώρα και αυτή η βάση βρισκόταν εκτός των ορίων της μέσης διαπασών, που σημαίνει ότι ήταν δυσχερές για την ανθρώπινη φωνή να αποδώσει το περιεχόμενο των ύμνων. Για το λόγο αυτό η βάση του ήχου μεταφέρθηκε τέσσερις φωνές χαμηλότερα, στον **Γα**, οπότε και ονομάστηκε **Έσω Τρίτος**.

Μαρτυρία του ήχου: Έχος $\text{?}^{\text{?}}$ $\Gamma\alpha$ ή Έχος $\text{F}\dots\text{F}$

Κλίμακα: η κλίμακα του Τρίτου ήχου είναι μια κλίμακα με βάση τον Γα. Χαρακτηριστικά της κλίμακας αυτής είναι η **μόνιμη ύφεση στον φθόγγο Ζω** (η οποία συνήθως σημαίνεται με την εναρμόνια φθορά S), καθώς και η **απλή δίεση στον φθόγγο Βου**. Σχηματίζεται έτσι η εναρμόνια κλίμακα, κάθε τετράχορδο της οποίας προχωρεί κατά τόνους **μείζονα – μείζονα – ημίτονο**:

12	12	6	12	12	12	6	
ι'	Δ	κ'	ζ'	ν'	π'	θ'	γ'
??	δ'	α'	??	??	α'	λ'	??

Δεσπάζοντες φθόγγοι: Γα – Κε – Πα.

Καταλήξεις: ατελείς στον **Κε**, εντελείς στον **Πα** και τελικές στον **Γα**. Στον ήχο αυτόν χρησιμοποιούνται και δύο άλλα φθορικά σημεία: η **διαρκής δίεση** (¨) και η **διαρκής ύφεση** (¨̣). Η διαρκής δίεση τίθεται στον Γα και ζητεί τον προηγούμενό του φθόγγο **Βου** με **δίεση**, ενώ η διαρκής ύφεση τίθεται στο Κε και ζητεί τον **Ζω** με **ύφεση**.

ΗΧΟΣ ΒΑΡΥΣ ΕΝΑΡΜΟΝΙΟΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΓΑ

Γενικά. Τέσσερις φωνές χαμηλότερα από τον άνω Νη, την πρώτη βάση του Γ' ήχου, είχε τοποθετηθεί εξαρχής η βάση του πλαγίου του: ο **Πλάγιος του Γ' ήχος**, με βάση τον **Γα**. Στον συγκεκριμένο ήχο ωστόσο περιλαμβάνονται μόνο ειρμολογικά και στιχηραρικά μέλη, ενώ τα παπαδικά επικράτησε να ψάλλονται σέ έναν ήχο με βάση τον **κάτω Ζω**: πρόκειται κατά βάση για τον **αρχαίο Δεύτερο ήχο**, ο οποίος είχε ως βάση τον **άνω Ζω** (δύο φωνές οξύτερα από τον Δι, αφετηριακό φθόγγο για τη δημιουργία της Βυζαντινής οκτωηχίας), μεταφερμένο κατά μια 8^η χαμηλότερα και ονομαζόμενο **Βαρύ διατονικό**, επειδή η βάση του βρισκόταν εκτός μέσης διαπασών¹. Επιπλέον,

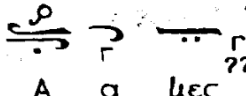
¹ Γεώργιος Ν. Κωνσταντίνου, *Θεωρία και Πράξη της Εκκλησιαστικής Μουσικής*, Αθήνα, 2003, σελ. 135.

κατά τον 18^ο αιώνα δημιουργήθηκε και ένας άλλος *Βαρύς ήχος*, αυτή τη φορά όμως με βάση τον **κάτω Ζω ύφεση** και με την κλίμακά του πανομοιότυπη εξ επόψεως διαστημάτων μ' εκείνην του Γ' ήχου, επονομαζόμενος για τον λόγο αυτό **Βαρύς εναρμόνιος από τον κάτω Ζω ύφεση**².

Κατά την μετάθεση της βάσης του Γ' ήχου στον Γα ωστόσο, ο Πλάγιος του Γ' ήχου μετονομάστηκε (ως μη όφειλε), σε **Βαρύ εναρμόνιο από τον Γα**, πιθανόν λόγω συγχύσεως με τον Βαρύ διατονικό ή τον Βαρύ εναρμόνιο με τον Ζω ύφεση.

Μαρτυρία του ήχου: Ήχος Γα

Βάση: Γα.

Απήχημα: A α ιεεε

Κλίμακα: εκείνη του Γ' ήχου, με **μόνιμη ύφεση στον Ζω** και **απλή δίεση στον Βου** (βλ. σελ. 8)

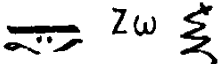

Δεσπόζοντες φθόγγοι: ο Γα, ο Δι, ο Ζω ύφεση και ο άνω Νη.

Καταλήξεις: ατελείς στον Γα, στον Δι, στον Πα και στον Νη, εντελείς και τελικές στον Γα.

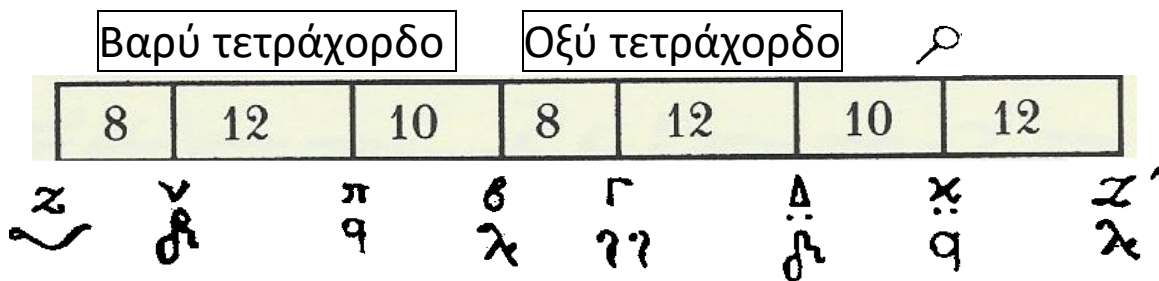
² Στο ίδιο, σελ. 166.

ΗΧΟΣ ΒΑΡΥΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΖΩ (ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΜΑΛΑΚΟΣ ΔΙΑΤΟΝΙΚΟΣ)

Δύο φωνές πάνω από τον **Δι** (πρώτη βάση της Βυζαντινής οκτωηχίας), στον **άνω Ζω**, είχε τοποθετηθεί αρχικά η βάση του Β΄ ήχου. Λόγω, όμως, της ακαταλληλότητας του συγκεκριμένου τονικού ύψους για την απόδοση εκκλησιαστικών μελών, κρίθηκε αναγκαία η μετάθεση της βάσης κατά μια **8^η χαμηλότερα**, στον **χαμηλό Ζω**. Ο ήχος που προέκυψε, ωστόσο, μετονομάστηκε σε **Βαρύ**, καθώς η βάση του βρισκόταν «εκτός μέσης διαπασών», κάτω από τον Νη.

Αρχική μαρτυρία: Ήχος Ζω

Κλίμακα: μια διατονική κλίμακα με βάση τον Ζω, που κινείται με **συνημμένα** τετράχορδα κατά τόνο ελάχιστο, μείζονα και ελάσσονα:

Δεσπίζοντες φθόγγοι: Ζω, Πα, Γα, Δι

Καταλήξεις: ατελείς στους φθόγγους **Γα, Δι**, εντελείς στον **Πα** και στον **Ζω** και τελικές στον **Ζω**.

Έλξεις: ο Γα συχνά έλκεται από τον Δι λαμβάνοντας **μονόγραμμη δίεση**, ενώ όταν ο Κε στρέφεται περί τον Ζω', λαμβάνει ομοίως **μονόγραμμη δίεση**.

Ο συγκεκριμένος ήχος επίσης μπορεί να ακολουθεί και μελωδική πορεία όμοια με τον Α' ήχο. Στην περίπτωση αυτή ονομάζεται **Πρωτόβαρυσ**.

ΗΧΟΙ ΤΟΥ ΧΡΩΜΑΤΙΚΟΥ ΓΕΝΟΥΣ

ΗΧΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

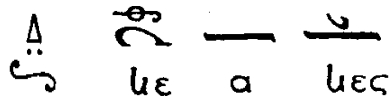
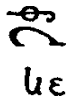
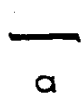
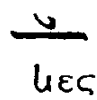
Γενικά. Η έννοια του χρώματος στην Ελληνική Μουσική αφορά κυρίως στα διαστήματα. Όταν οι φθόγγοι της κλίμακας είναι φυσικοί και τα διαστήματα διατονικά, θεωρούνται ως «λευκά» και «αχρωμάτιστα». Αντίθετα όταν κάποιοι φθόγγοι είναι αλλοιωμένοι σε μόνιμη βάση, δηλαδή όχι ως έλξεις ή ως τυχαίες αλλοιώσεις, τότε οι κλίμακες θεωρούνται ως χρωματικές³.

Με βάση αυτή τη διαδικασία, δημιουργήθηκε ο Δεύτερος ήχος όπως τον γνωρίζουμε σήμερα: στην κλίμακα του «**αρχαίου**» **Δευτέρου ήχου** από τον Ζω (δύο φωνές οξύτερα από τον Δι, τη αρχική βάση της δημιουργίας της Βυζαντινής οκτωηχίας), επιχειρήθηκε να οξυνθεί με μόνιμη δίεση ο άνω Πα, οπότε προέκυψε το εξής τετράχορδο: **Ζω' - Νη' (8 μόρια), Νη' - Πα' δίεση (12+2=14 μόρια), Πα' - Βου' (8 μόρια)**. Για λόγους όμως πρακτικούς, από τον 18^ο αιώνα μεταφέρθηκε η βάση του ήχου αρχικά στον φθόγγο

³ Σίμωνος Ι. Καρρά, *Μέθοδος της Ελληνικής Μουσικής. Θεωρητικόν Τόμος Β'*, Αθήναι, 1982, σελ. 1.

Δι⁴, με ανάλογη μεταφορά και των αλλοιώσεων, οπότε προέκυψε η κλίμακα του σημερινού Β' ήχου.

Μαρτυρία του ήχου: Ήχος

Απήχημα: Δι
 υε α υες

Κλίμακα: μία κλίμακα με βάση τον Δι, με μόνιμη μονόγραμμη ύφεση στον Κε και στον άνω Πα:

 Βαρύ τετράχορδο			 Οξύ τετράχορδο			Προσλαμβ.	
8	14	8	8	14	8	12	
							

Δεσπόζοντες φθόγγοι: Δι, άνω Ζω, άνω Νη, Βου, Νη.

Καταλήξεις: ατελείς στον άνω Ζω, στον άνω Νη, στον Βου και στον Νη. Εντελείς και τελικές, στον Δι.

Έλξεις: ο Γα έλκεται από τον Δι, ενώ όταν το μέλος περιστρέφεται γύρω από τον Βου το μέλος αποκτά διατονική χροιά, με τον Πα να έλκεται από τον Βου, λαμβάνοντας δίεση.

⁴ Γεώργιος Ν. Κωνσταντίνου, *Θεωρία και Πράξη της Εκκλησιαστικής Μουσικής*, Αθήνα, 2003, σελ. 169.

Μαρτυρίες: οι μαρτυρίες του Β΄ ήχου σχηματίζονται με δύο μαρτυρικά σημεία (τα και), τα οποία εναλλάσσονται κατά διφωνία:

ΗΧΟΣ ΕΣΩ ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΜΑΛΑΚΟΣ ΧΡΩΜΑΤΙΚΟΣ

Τα περισσότερα ειρμολογικά (σύντομα) μέλη του Β΄ ήχου (με εξαίρεση τα απολυτικά και τα εξαποστειλάρια) δεν ψάλλονται από τον Δι, προφανώς λόγω των υψηλών θέσεων που δημιουργούνται, οι οποίες, σε συνδυασμό με τα αρκετά απαιτητικά διαστήματα του χρωματικού γένους, καθίστανται άβολες για την απόδοση καταναυκτικού χαρακτήρα στην ψαλμωδία. Ως εκ τούτου, επελέγη γι' αυτά τα μέλη ως βάση ο **Βου**, ως απέχων 4 φωνές (= μία 5^η) χαμηλότερα από την αρχαία βάση του ήχου.

Ταυτόχρονα ωστόσο, επικράτησε η συνήθεια ο ήχος αυτός να σημειώνεται με **φθορές** και **μαρτυρίες** του **Πλαγίου του Β΄** ήχου, πιθανόν για να μην συγχέεται με τον Β΄ ήχο από τον Δι.

Αρκτική μαρτυρία: Ήχος   Βου

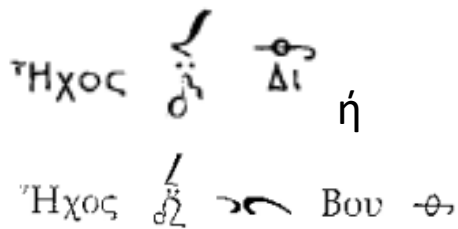
Επιπλέον, ο συγκεκριμένος ήχος απαντάται στις συνήθειες εκδόσεις και με βάση τον **Πα**. Και σε αυτήν την περίπτωση, χρησιμοποιεί φθορές και μαρτυρίες του **Πλαγίου του Β΄** ήχου. Η αρχική μαρτυρία του σ' αυτή την περίπτωση είναι:

Ήχος   Πα

ΗΧΟΣ ΜΕΣΟΣ ΤΟΥ ΤΕΤΑΡΤΟΥ ΜΑΛΑΚΟΣ ΧΡΩΜΑΤΙΚΟΣ ή ΛΕΓΕΤΟΣ ΜΑΛΑΚΟΣ ΧΡΩΜΑΤΙΚΟΣ

Ορισμένα μέλη του Δ' ήχου, κυρίως απολυτικά, κοντάκια, καθίσματα και προκείμενα) ψάλλονται με τη βάση του Λέγετου (Βου), καθώς και την κλίμακά του, έχουν όμως στον **Κε μονόγραμμη ύφεση**, με αποτέλεσμα το διάστημα Κε-Ζω' να μετατρέπεται σε υπερμείζονα τόνο και το μέλος να έχει άκουσμα Β' ήχου. Ο ήχος αυτός ονομάζεται **Λέγετος ή Μέσος του Τετάρτου Μαλακός Χρωματικός**.

Αρκτική Μαρτυρία:

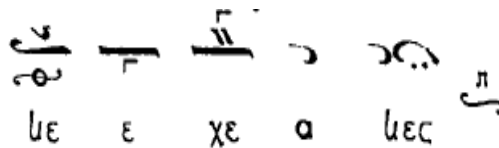

Δεσπίζοντες φθόγγοι: Βου, Δι, Ζω'.

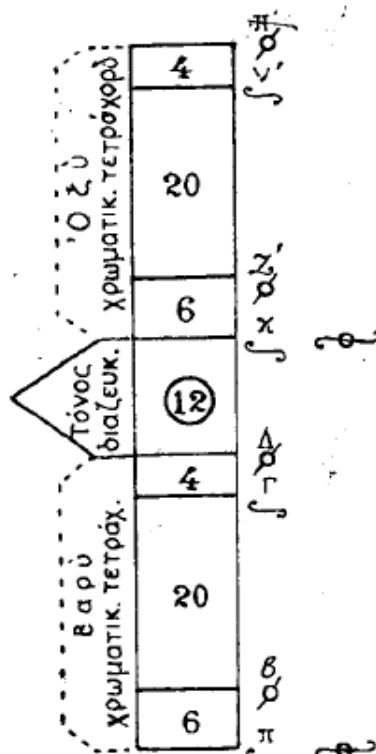
Καταλήξεις: ατελείς στον Δι και στον Ζω', εντελείς και τελικές στον Βου, όμως τελικές προς παύση πραγματοποιεί στον Δι.

ΗΧΟΣ ΠΛΑΓΙΟΣ ΤΟΥ Β΄

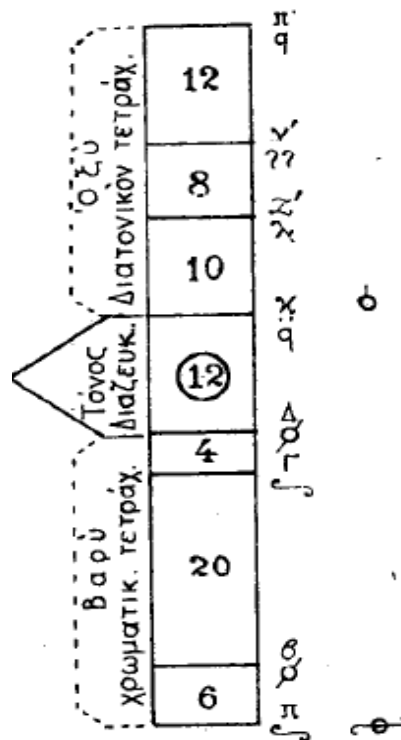
Βάση : Πα

Μαρτυρία του ήχου :

Κλίμακα: ο συγκεκριμένος ήχος χρησιμοποιεί **δύο κλίμακες:** η μια, με βάση τον **Πα**, έχει στο μέν βαρύ τετράχορδο μονόγραμμη ύφεση στον **Βου** και τρίγραμμη δίεση στον **Γα**, σχηματίζοντας **ημιτόνιο** (6 μόρια) μεταξύ **Πα-Βου**, **αυξημένο τριημιτόνιο** (20 μόρια) μεταξύ **Βου-Γα** και **ελαττωμένο ημιτόνιο** (4 μόρια) μεταξύ **Γα-Δι**. Ανάλογα ωστόσο είναι και τα διαστήματα στο οξύ τετράχορδο, όπου ο **Ζω΄** λαμβάνει μονόγραμμη ύφεση και ο **Νη΄** τρίγραμμη δίεση. Η κλίμακα αυτή ονομάζεται **αμιγής χρωματική χρωματική κλίμακα:**

Εκτός από την παραπάνω κλίμακα ωστόσο, ο συγκεκριμένος ήχος χρησιμοποιεί και μια άλλη κλίμακα, η οποία στο μεν **βαρύ τετράχορδο** κινείται με τα διαστήματα της **αμιγούς χρωματικής κλίμακας**, όμως στο **οξύ τετράχορδο** κινείται με **διατονικά διαστήματα**. Η κλίμακα αυτή ονομάζεται **μικτή χρωματική κλίμακα**:

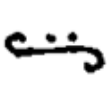
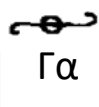

Δεσπόμενοι φθόγγοι: Πα, Γα, Κε, Πα', Δι, Ζω' (φυσικός).
Καταλήξεις: Ατελείς στους Γα, Κε, Πα', Δι και Ζω' φυσικό, εντελείς και τελικές στον Πα, όμως τελικές προς παύση πραγματοποιεί στον Δι.
Ιδιώματα: α. όταν χρησιμοποιείται η μικτή κλίμακα, ο Ζω ακολουθεί τα δεδομένα του διατονικού γένους. β. όταν το μέλος κινείται πάνω από τον Πα' ο Βου' είναι **φυσικός**, ενώ

όταν κατερχόμαστε από τον Πα ο **Νη** και ο χαμηλός **Ζω** είναι επίσης **φυσικοί** (σαν να κατερχόμαστε διατονικά).

ΗΧΟΣ ΠΛΑΓΙΟΣ ΤΟΥ Β΄ ΤΕΤΡΑΦΩΝΟΣ

Τα περισσότερα από ειρμολογικά μέλη του Πλαγίου Β΄ ήχου ψάλλονται με βάση τον **Κε**. Για τον λόγο αυτό, γίνεται λόγος για ήχο Πλάγιο του Β΄ **τετράφωνο**. Επίσης, επειδή τα μέλη αυτά καταλήγουν στον **Γα**, ενδιάμεσο φθόγγο («μεσότητα») του Πα και του Γα, ο ήχος αυτός ονομάζεται επίσης **Δίφωνος Πλάγιος του Β΄**⁵.

Αρχική μαρτυρία: Ήχος $\frac{\lambda}{\pi}$ Γα

Κλίμακα: ο ήχος αυτός χρησιμοποιεί την κλίμακα του πλ. του Β΄ ήχου, με τις αντίστοιχες μαρτυρίες.

Επικράτησε ωστόσο η συνήθεια ο ήχος αυτός να ψάλλεται με βάση τον **Δι**, καθώς και με τα διαστήματα του **Β΄ ήχου** (με τις αντίστοιχες φθορές και μαρτυρίες). Η **αρχική μαρτυρία** του σε αυτή την περίπτωση είναι:

Ήχος $\frac{\lambda}{\pi}$

⁵ Γεώργιος Ν. Κωνσταντίνου, *Θεωρία και Πράξη της Εκκλησιαστικής Μουσικής*, Αθήνα, 2003, σελ. 198-199.

ΟΙ ΧΡΟΕΣ

Όπως γνωρίζουμε από τη θεωρία για τα Γένη, έχουμε τη δυνατότητα με την τοποθέτηση κάποιων αλλοιώσεων σε συγκεκριμένους φθόγγους της κλίμακας να δημιουργήσουμε ποικίλες κλίμακες με διαφορετικά ακούσματα. Υπάρχει όμως η δυνατότητα στην Ελληνική μουσική να δημιουργήσουμε στο ίδιο γένος και μια άλλη εκδοχή της ίδιας κλίμακας, πάντα με την τοποθέτηση κάποιων αλλοιώσεων σε συγκεκριμένους φθόγγους. Αυτή η ειδική διαίρεση εντός του ιδίου γένους ονομάζεται χρόα και επιτυγχάνεται με τη χρήση κάποιων φθορών, που όμως ονομάζονται **χρόες**, για να ξεχωρίζουν από τις υπόλοιπες φθορές. Επομένως **χρόες ονομάζονται κάποια σημεία τα οποία προκαλούν αλλοιώσεις σε συγκεκριμένους φθόγγους**. Οι χρόες είναι τρεις: ο ζυγός (♪) το κλιτό (♪) και η σπάθη (♪).

α. Ο ζυγός ή διπλή δίσση τίθεται στον Δι και ζητεί τον Γα με δίσση, τον Βου φυσικό και τον Πα με δίσση.

β. Το κλιτό τίθεται στον Δι και ζητεί τον Γα με δίσση, τον Βου με δίσση και τον Πα φυσικό.

γ. Η σπάθη τίθεται στον Κε και ζητεί τον Ζω με ύφεση και τον Δι με δίσση. Σπανιότερα τίθεται στον Γα, οπότε τα διαστήματα Γα-Δι και Γα-Βου διαμορφώνονται σε διαστήματα 4 μορίων (ελαττωμένα ημιτόνια ή τριτημόρια μείζονος τόνου).

ΖΥΓΟΣ

Musical notation for ΖΥΓΟΣ in treble clef, common time (C). The melody consists of six measures: C4 (quarter), D4 (quarter), E4 (quarter), F#4 (quarter), G4 (quarter), and A4 (quarter). There is a sharp sign above the first measure and a sharp sign above the fourth measure.

ΣΠΑΘΗ

Musical notation for ΣΠΑΘΗ in treble clef, common time (C). The melody consists of six measures: C4 (quarter), D4 (quarter), E4 (quarter), F#4 (quarter), G4 (quarter), and A4 (quarter). There is a sharp sign above the first measure and a sharp sign above the fourth measure.

ΚΛΙΤΟΝ

Musical notation for ΚΛΙΤΟΝ in treble clef, common time (C). The melody consists of six measures: C4 (quarter), D4 (quarter), E4 (quarter), F#4 (quarter), G4 (quarter), and A4 (quarter). There is a sharp sign above the first measure and a sharp sign above the fourth measure.